

הקומדיה דל' ארטה

הקומדיה דל' ארטה שגשגה ופרחה באיטליה בין המאה השש עשרה עד המאה השמונה עשרה ושחקניה נדדו בכל רחבי אירופה. המילה "ארטה" מציינת את מיומנותם של השחקנים. זוהי הקומדיה המקצועית הראשונה ששחקניה קבלו שכר עבור עבודתם. בקומדיה לא היו מחזות כתובים והיא מבוססת על אלתור. בעת ההופעות השחקנים שלבו קטעי פנטומימה, ריקודים ולוליינות. לכן הם נדרשו להיות מקצועיים. לכל שחקן היה מאגר של בדיחות ואפקטים קומיים ששולבו בהצגה. מאגר זה נקרא לאצ'י. הלאצ'י שמש כמאגר בדיחות עבור השחקנים ובעת מצוקה כשהאלתור נקלע לקשיים או כשהקהל איבד עניין שחקן סצנת לאצ'י, שהייתה גג מילולי או פיזי רווי בקטעי אלימות שהישנותם הופכת אותם לקומיים. הלאצ'י היה בדרך כלל גס וולגרי והתייחס למין ולחילוף חומרים. לאצ'י שהיה נפוץ בקומדיה דל' ארטה: ארלקינו זורק גלעיני דובדבן בפניו של הקפיטן. לקומדיה דל' ארטה ארבעה קווים אופייניים:

1. מופע דרמתי ששחקניו מקצועיים.
2. מחסן דמויות סטריאוטיפיות.
3. מופע המבוסס על אלתורים.
4. מופע של מסכות.

עלילות הקומדיה והמופע אינם ריאליסטים ואין ניסיון לשקף את המציאות. חוקרי הז'אנר הקומי זה נתקלו בקשיים מרובים:

- א. מכיוון שהקומדיה מבוססת על אלתור לא נשארו תמלילים כתובים של ההצגות פרט למספר מצומצם של כתבי סצנריו.
- ב. התאטרון לא היה ממוסד: הלהקות הופיעו בשווקים או בירידים ולא היו תאריכים קבועים מראש למופעים.
- ג. נשארו מעט מאוד תעודות מקוריות, חוזים ועדויות של תיררים שחזו במופעים.

הקומדיה דל' ארטה השפיעה רבות על תולדות התאטרון על מחזאים כגון: גולדוני, מולייר ואחרים.

הספד

פ. סקאלה שחקן ומנהל במה של להקת קומדיה דל'ארטה בשם ג'לוסי אסף כחמישים כתיבי סצנריו וערך אותם לקובץ ראשון מסוגו שהודפס בשנת 1611. הסצנריו משרטט את קווי העלילה באופן כללי ונכתב כדיווח בגוף שלישי. הוא מחולק ליחידות גדולות שנקבעות על פי הכניסות והיציאות של הדמויות לבמה ולא על פי תוכן העלילה. הסצנריו מתאר את כל הדמויות המשחקות על הבמה בו-זמנית. הסצנריו מכיל מספר מרכיבים:

- א. האורגמנט – תקציר העלילה.
 - ב. רשימת דמויות – מצומצמת מסיבות טכניות: על הבמות המאולתרות הצרות לא יכלו לשחק מספר רב של משתתפים כמו כן גם העגלה הנודדת הכילה מספר מוגבל של אנשים.
 - ג. רשימת אביזרים – מצומצמת התאימה לאופי הלהקה שהייתה להקה נודדת וכמות המטען שיכלה לשאת בכיכרות הנדודים הייתה מוגבלת.
 - ד. מהלך העלילה.
- הסצנריו כמסמך המיועד לשחקנים כתוב בפשטות ומחולק לשלוש מערכות. התמצות ומספר המערכות המצומצם התאימו לתנאים בהם הוצגה הקומדיה: הרחוב הסואן והתוסס שהיווה מתחרה משמעותי לתשומת לב הקהל.

העלילה ומקורותיה האפשריים

מקורות ספרותיים

א. הקומדיה דל'ארטה הוצגה בתקופת הרנסאנס. בני המאה ה-16 העריצו את התרבות הקלאסית וניסו לשחזרה. הם חזרו אל הכותבים מהעבר הקלאסי (יוון ורומא). עלילת הקומדיה נלקחה מהקומדיה ברומא: צעיר אוהב צעירה ודמות חוסמת ביניהם. אלא שבסצנריו יש ריבוי אוהבים וריבוי עלילות. המזימות בקומדיה דל'ארטה מרובות והופכות את העלילה למורכבת. כמו המחזות הקלאסיים גם בקומדיה דל'ארטה נשמרת אחדות הזמן והמקום: העלילה מתרחשת במשך זמן של 48 שעות ברחוב אחד, בין שני בתים. בקומדיה דל'ארטה לא העלילה חשובה אלא הדמויות, מחוותיהן והסיטואציות הקומיות.

גיבורי הסצנריו הן דמויות אב טיפוס המופיעות בעלילותיה של הקומדיה בשמות קבועים, במסכה ובתלבושות קבועות. הדמויות הטיפוסיות לקוחות מהקומדיה הרומית. כחלק מאותה תפיסה סטריאוטיפית היה שימוש במסכות. המסכה ייצגה את הדמות וכל צופה יכול היה לזהותה מייד.

הדמויות של הקומדיה דל'ארטה כדמויותיו של פלאוטוס, המחזאי הרומי, מונעות על ידי המגרעות שלהן. העלילה מתחילה ומסתיימת באהבה ובחטונה. אף על פי כן תפקיד האוהבים חיזור לעומת

תפקיד השוטים

מקורות עממיים

ב. מופעי רחוב וקרנבלים.

ג. סוחרים בשוק: STALTIMBANCHI (משמעות השם: הקופצים על פלטפורמות) שניצבו על פלטפורמות (במות קטנות) בשווקים וניסו לשכנע את העוברים ושבים לקנות את סחורתם. הם מכרו שמנים, אבקות תרופות משמן נחשים, תרופות לפריון או להפלות, תרופות נגד מחלות מדבקות, סגולה לעושר, מוצרי קוסמטיקה, ומה לא? כדי לשכנע את העוברים והשבים שיקנו את מוצריהם הם ערכו מופעי ראווה. משחקם היה מבוסס על מלל ולהטוטי אקרובטיקה. רבים משחקני הקומדיה דל'ארטה התחילו את דרכם כשחקני "סטילקי בנקי".

הצננות

בקומדיה דל'ארטה לשחקנים היו תפקידים קבועים כל ימי חייהם. תפקידים אילו העבירו בירושה לבניהם. בקומדיה היה שימוש במחסן דמויות סטרייטיפיות עם מראה ותכונות זהות החוזרות בכל הצגה והצגה. לכל דמות הייתה תלבושת קבועה, מסיכה קבועה ומבטא אופייני. הדמויות בהצגה נחלקו לשלוש קבוצות:

1. דמויות האוהבים

2. דמויות המשרתים (הז'אני)

3. דמויות הזקנים או דמויות אחרות בעלות יוקרה חברתית (עורכי דין, רופאים, סוחרים)

המפריעות לאוהבים למשש את אהבתם.

המפורסמות שבדמויות הללו היו: פנטלונה, סוחר זקן וקמצן, קפיטן, החייל הרברבן המתגלה כפחדן בעת מבחן, פדרולינו ועוד.

פנטלונה

דמות המייצגת סוחר מוונציה. לבושה ומבטאה ונציאני. דמות מכובדת בקהילה, עשירה בעלת עמדה, שייכת לבורגנות הגבוהה.

פנטלונה הוא זקן שפרש מהעסקים הפעילים. כל חייו היה מעורב בעסקי המסחר, והוא הפך עבד לכספו. הוא חי בחרדה מתמדת לרכושו. קמצנותו מגיעה לשיאים בלתי מובנים: הוא אוכל מהביצה את החלק הצהוב, לאשתו נותן את החלק הלבן וילדיו, כדי "לחסוך מהם כאב בטן" נותן את נוזלי הביצה. כעונש לתכונת הקמצנות שמשפיעה בעיקר עליו ועל בני משפחתו הגורל מזמן לו צרות רבות.

אם הוא נשוי, אשתו היפה והצעירה מנסה לשטות בו בכל הזדמנות: היא לועגת לשיעולו, ליריקותיו, לאפו הנוזל ולפיו המיירר. אם יש לו בת היא מדאיגה אותו כל כך עד שהוא מאבד את יכול שיפוטו הבהירה. בני הבית חוברים יחדיו לסדר אותו – אפילו המשרתות נותנות יד להכנסת מאהבים למיניהם או לגניבת כספו. כל חייו בלה ברדיפה אחר הכסף וכת לעת זקנה הוא חושק באהבת עלמה צעירה. אהבתו מונעת מתשוקה וגורמת לו להתבזות.

בגדיו עשויים ממשי וסטן אך הם ישנים ובלויים. הוא לובש מקטורן אדום הדוק ומכופתר מלפנים, ומכנסים בצבע דומה. לראשו כובע יווני או מצנפת ששוליה מגולגלים. לרגליו נעלי בית תורכיות. הוא אוהז פגיון גדול ממדים וארנק בחגורתו. הפלוס שלו מזדקר ובולט כפי שהיה נהוג בתאטרון העתיק. פנטלונה חובש מסיכה חומה עם אף נשרי ולעיתים קרובות משקפים עגולות. שפמו דליל ואפור. זקנו לבן ומזדקר לפני סנטרו.

ארלקינו

דמותו של ארלקינו היא הדמות האהודה ביותר בקומדיה דל'ארטה.
ארלקינו הוא יליד העיר התחתית ברגמוס. עיירת כורי פחם. דמותו היא בגדר חידה: הוא הפכפך וחמקמק.
לדמותו שתי פנים, עירוב של בורות ושנינות טיפשות וחן. הוא גמיש וזריז כחתול ומשחק את תפקיד
המשרת הנאמן. משחקו מרובה בתעלולים הדורשים מיומנות רבה.
בתחילת דרכו לבש בגד עם טלאים שהבליט את מעמדו, יותר מאוחר הטלאים הפכו למעוינים מסודרים.
המסכה של ארלקינו שחורה. הגבות והזקן במסכה עבותות והמצח חרוש קמטים. העניים קטנות, מבטן
ערמומי ושטני במידה מסוימת. המסכה מזכירה חתול.

פא/הפיט

צעירים בעלי הופעה נאה ונימוסים טובים. תפקידם רציני, הם אינם לובשים מסכות, לבושים במיטב
האופנה ומדברים בשפה גבוהה ועשירה במליצות.

הקפיטן

אחת מהדמויות המוקדמות ביותר הידועה לנו. דמותו לקוחה מהקומדיה הקלאסית של יוון ורומא. מראהו של קצין נאה ומגונדר.

האמז'טים הצפופתיים

בעלילת הקומדיה דל'ארטה שולבו תשוקה, רגשנות, אפקטים קומיים וקטעי לאצ'י שהאיצו את קצב התפתחות העלילה ויצרו עניין. למרות שהסצנריו הוא מסמך טכני אנחנו חשים בקצב המהיר של התפתחות העלילה: הפעולה התוססת, הבנייה וההתרה המהירה של הסצנות, השיאים הבלתי צפויים והסיום המפתיע. בקומדיה דל'ארטה ההגזמה רבה ובסצנריו משולבים קטעי סלפסטיק רבים ומרדפים רבי משתתפים.

